

จากทฤษฎีการค้าสู่การจัดอันดับเจรจา

เขตการค้าเสรีทวิภาคีของไทย

From Classical Trade Theory to the Priority Ranking of Bilateral Free Trade Area

พีริยะ พลพิรุฬห์*

Piriya Polpirul

บทคัดย่อ

รายงานฉบับนี้ศึกษาถึงเกณฑ์ในการจัดอันดับความสำคัญของการเจรจาการค้าเสรีในระดับทวิภาคีของประเทศไทย โดยใช้กรอบในการตัดสินใจจากทฤษฎีการค้าระหว่างประเทศ งานวิจัยได้จำแนกกลุ่มทฤษฎีการค้าเป็นสองกลุ่ม คือ 1) ทฤษฎีแบบเก่า (Old Theory Approach) และ 2) ทฤษฎีแบบใหม่ (New Theory Approach) เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ถึงวิวัฒนาการของทฤษฎีดังกล่าว รวมถึงการเชื่อมโยงถึงความสอดคล้องของทฤษฎีมาสู่ภาคปฏิบัติเพื่อจัดลำดับการเจรจาจัดตั้งเขตการค้าเสรีในระดับทวิภาคีของไทยกับประเทศคู่เจรจาในปัจจุบัน โดยถ้าวิเคราะห์ถึงประโยชน์ที่ประเทศไทยจะได้รับ การศึกษาพบว่าประเทศไทยน่าจะได้ประโยชน์จากการเปิดเขตการค้าเสรีทวิภาคีกับประเทศต่าง ๆ เรียงตามลำดับ ดังนี้ 1) ญี่ปุ่น 2) สหรัฐอเมริกา 3) ออสเตรเลีย 4) จีน 5) อินเดีย 6) นิวซีแลนด์ และ 7)เปรู ทั้งนี้ การศึกษาได้ใช้ตัวแปรทางด้านเศรษฐกิจมหภาค เช่น จำนวนประชากร รายได้ต่อหัว ความถี่ของการค้า ในการจัดลำดับความสำคัญในแต่ละคู่เจรจาดังกล่าว

คำสำคัญ: เขตการค้าเสรีทวิภาคี ทฤษฎีการค้าแบบคลาสสิก ประเทศไทย

* Ph.D., ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะพัฒนาการเศรษฐกิจ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
118 ถนนเสรีไทย แขวงคลองจั่น เขตบางกะปิ กรุงเทพฯ 10240
E-mail: piriya.p@nida.ac.th

Abstract

This paper reviews international trade theory that can be applied to predict the possible gains from establishing the bilateral free trade areas. The comparison of “Old Theory Approach” and “New Theory Approach” shows its revolution of theoretical studies. The concepts of this theoretical foundation help guiding the Thai government to rank the priority for their negotiation as follow: 1) Japan 2) United States 3) Australia 4) China 5) India 6) New Zealand and 7) Peru.

Keywords: *Bilateral Free Trade Agreement, Classical Trade Theory, Thailand*

I. บทนำ

ประเทศไทยเป็นอีกหนึ่งประเทศกำลังพัฒนาที่มีความสนใจที่จะจัดทำเขตการค้าเสรีในระดับทวิภาคีกับประเทศต่าง ๆ หลายประเทศทั้งกับประเทศพัฒนาแล้ว และกับประเทศกำลังพัฒนา อาทิเช่น ออสเตรเลีย จีน สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น อินเดีย การทำความตกลงจัดทำเขตการค้าเสรีระหว่างประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศกำลังพัฒนา กับประเทศคู่ค้าที่เป็นประเทศพัฒนาแล้ว มักจะมีความแตกต่างจากการทำความตกลงระหว่างประเทศกำลังพัฒนาในด้านต่าง ๆ เช่น กระบวนการเจรจา รวมไปถึงขอบเขตประเด็นของการเจรจา ทั้งนี้เนื่องจากในแต่ละประเทศมักจะมีขีดความสามารถที่ต่างกัน และมีความสนใจที่ต่างกัน สำหรับประเทศไทยมีการจัดทำเขตการค้าเสรีในระดับภูมิภาค (Regional Free Trade Agreements) ที่สำคัญ ได้แก่ เขตการค้าเสรีอาเซียน (ASEAN Free Trade Area: AFTA) หรือแม้กระทั่งความร่วมมือกับกลุ่มประเทศเอเชียใต้อย่าง BIMSTEC แต่อย่างไรก็ตาม ความล่าช้าที่เกิดขึ้นจากการเจรจาตกลงจัดตั้งเขตการค้าเสรีในระดับภูมิภาคนั้นได้ส่งผลให้ประเทศไทย เริ่มเล็งเห็นความสำคัญในการแสวงหาโอกาสทางการค้าจากการทำเขตการค้าเสรีในระดับทวิภาคี (Bilateral Free Trade Agreement)

อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์ในระดับทวิภาคีจะมีความยากลำบากในการกำหนดกรอบการเจรจา เนื่องจากแต่ละประเทศที่ทำความตกลงมักจะมี ความทับซ้อนกับการเจรจากับกลุ่มต่าง ๆ เช่น การกำหนดอัตราภาษีที่เหมาะสมและจะไม่เป็นการทับซ้อนกับการเจรจาในระดับอื่น ๆ ดังนั้น การจัดกรอบการเจรจา รวมไปถึงอันดับของประเทศที่จะเจรจาจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ภาครัฐจะต้องคำนึงถึง โดยเฉพาะการวิเคราะห์ถึงผลได้และผลเสียของประเทศจากผลกระทบกับแต่ละคู่เจรจาเป็นสำคัญ ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว ผลได้ผลเสียจากการเปิดเขตการค้าเสรีในระดับทวิภาคีนั้นสามารถเกิดขึ้นได้จากหลายสาเหตุ และแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับลักษณะของการเจรจา ประเทศคู่สัญญา และข้อตกลงของสัญญา

ในการวิเคราะห์โดยทั่วไป ผู้กำหนดนโยบายมักใช้กรอบทางทฤษฎีการค้าระหว่างประเทศแบบคลาสสิก (Classical International Trade Theory) เพื่ออธิบายถึงผลกระทบของการเปิดเขตการค้าเสรีไม่ว่าจะเป็นทั้งผลได้และผลเสีย โดยผลได้และผลเสียที่พิจารณานี้จะสามารถนำมาใช้ในการตัดสินใจและกำหนดกลยุทธ์สำหรับการเจรจาได้อย่างเหมาะสม โดยทั่วไปแล้ว ทฤษฎีที่นำมาใช้เป็นแม่แบบในการศึกษาการเจรจาจัดตั้งเขตการค้าเสรีมักเป็นการเจรจาในระดับภูมิภาค (Regionalism) มากกว่าในระดับทวิภาคี (Bilateralism) เนื่องจากการเจรจาในระดับภูมิภาคจะมีผลกระทบในหลายมิติจากการเจรจากับหลายประเทศมากกว่าการเจรจาในลักษณะทวิภาคี

ในการศึกษาขั้นนี้จะอธิบายถึงพัฒนาการของทฤษฎีการค้าที่สามารถนำมาใช้เป็นกรอบในการอธิบายถึงผลได้และผลเสียจากจัดตั้งเขตการค้าเสรี และนำเกณฑ์ที่ได้นั้นมาจัดอันดับคู่เจรจาการค้าเสรีของประเทศไทย ซึ่งการจัดอันดับนี้จะเป็นประโยชน์สำหรับภาครัฐในการกำหนดทรัพยากรและงบประมาณสำหรับการเจรจาทวิภาคีในแต่ละประเทศต่อไป

II. ทฤษฎีการค้ากับการจัดตั้งเขตการค้าเสรี

ทฤษฎีที่กล่าวถึงการร่วมมือระหว่างประเทศ (Preferential cooperation) โดยทั่วไปจะมีจุดประสงค์เพื่อที่จะอธิบายถึงผลประโยชน์ที่ประเทศสมาชิกแต่ละประเทศมักจะได้รับการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจระหว่างกัน เราสามารถจำแนกทฤษฎีการค้าระหว่างประเทศที่จะสามารถนำมาอธิบายถึงการร่วมมือทางเศรษฐกิจและการจัดตั้งเขตการค้าเสรีได้เป็นสองหมวด คือ 1) หมวดทฤษฎีแบบเก่า (Old Theory Approach) และ 2) หมวดทฤษฎีแบบใหม่ (New Theory Approach)¹ โดยทฤษฎีทั้งสองหมวดนี้เน้นอธิบายถึงการเปิดเขตการค้าเสรีใน “ระดับภูมิภาค” (Regional Trade Agreements) เป็นสำคัญ

2.1 การศึกษาในหมวดทฤษฎีเก่า (Old Theory Approach)

การศึกษาในหมวด “ทฤษฎีแบบเก่า” นี้เป็นการนำทฤษฎีการค้าระหว่างประเทศแบบเก่า (Old International Trade Theory) มาอธิบายผลกระทบของประเทศสมาชิกแต่ละประเทศเมื่อมีการรวมกลุ่มการค้า โดยเป็นหมวดทฤษฎีที่เป็นที่นิยมของนักเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก (Mainstream Economics) มาเป็นระยะเวลาอันยาวนานและมักถูกใช้เพื่ออธิบายถึง “ผลได้และผลเสีย” รวมถึงผลกระทบในด้านต่าง ๆ เมื่อประเทศมีการเปิดเขตการค้าเสรีระหว่างกัน ซึ่งภายหลังถูกพัฒนาให้เป็น “ทฤษฎีสหภาพศุลกากร” (Theory of Customs Unions)² อันเป็นทฤษฎีที่

¹ ศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมได้จาก Burfisher, Sherman, and Thierfelder (2003)

² ทฤษฎีสหภาพศุลกากรได้รับการคิดเบื้องต้นจาก Viner (1950) และ Meade (1955) โดยเป็นทฤษฎีที่อยู่ในหมวดของทฤษฎีแบบเก่า หรือในบางกรณี ทฤษฎีสหภาพศุลกากรนี้ถูกเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “Viner-Meade Framework” (ดู Panagariya, 2000, สำหรับการศึกษาและวิเคราะห์ของทฤษฎีดังกล่าว)

อธิบายว่า ผลกระทบของการรวมกลุ่มการค้าโดยทั่วไปนั้นจะแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศสมาชิกอย่างไร ในที่นี้ ทฤษฎีดังกล่าวมีผลสรุป 4 ประการ ดังนี้

ประการแรก ประโยชน์ที่ประเทศสมาชิกจะได้รับจากเขตการค้าเสรีนั้นขึ้นอยู่กับความแตกต่างของระดับปัจจัยการผลิต (Endowment) ของแต่ละประเทศ ซึ่งความแตกต่างนั้นส่งผลให้แต่ละประเทศเลือกที่จะผลิตตามความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ (Comparative Advantage) ที่แท้จริงของตน ตัวอย่างเช่น ประเทศไทยที่มีแรงงานมากเมื่อเปรียบเทียบกับทุนที่ใช้เป็นปัจจัยในการผลิต ประเทศไทยจึงควรจะใช้ปัจจัยที่มีมากนี้ให้เกิดความชำนาญเฉพาะด้าน (Specialization) โดยเน้นการผลิตสินค้าที่มีลักษณะของแรงงานเข้มข้น (Labor-Intensive) เพื่อใช้บริโภคและส่งออกเพื่อแลกเปลี่ยนกับการนำเข้าสินค้าที่มีลักษณะของทุนเข้มข้น (Capital Intensive) ที่ประเทศไทยมีความชำนาญในการผลิตน้อยกว่าประเทศคู่ค้า ทฤษฎีที่ใช้อธิบายผลกระทบดังกล่าว คือ ทฤษฎี Heckscher-Ohlin-Samuelson (H-O-S) ซึ่งอธิบายว่า ประเทศจะได้รับผลประโยชน์จากเขตการค้าเสรีจากการที่ประเทศนั้นเน้นการผลิตในสินค้าที่ตนมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ (Comparative Advantage) มากกว่าอีกประเทศหนึ่ง ซึ่งจะส่งผลต่อการเพิ่มขึ้นของรายได้ของปัจจัยการผลิตที่ประเทศเหล่านั้นมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบมากกว่า รวมทั้งยังเป็นการเพิ่มสวัสดิการจากการค้า (Gains from Trade) ของประเทศคู่ค้าทั้งสองประเทศนั้นด้วยจากการที่มีรายได้มาบริโภคสินค้าทั้งในประเทศและต่างประเทศมากขึ้น

ประการที่สอง สืบเนื่องจากประการแรกที่มีการผลิตเฉพาะด้าน โดยการขยายการผลิตดังกล่าวจะทำให้เกิดผลประโยชน์ต่อผู้ผลิตจากการประหยัดต่อขนาด (Economies of scale) ซึ่งส่งผลให้ประเทศสมาชิกนั้นได้รับความได้เปรียบทางด้านต้นทุนในสินค้าที่ตนมีความชำนาญในการผลิตมากขึ้น (Gain from Specialization) การประหยัดต่อขนาดนี้แสดงถึงความสามารถในการแข่งขันทางด้านต้นทุน (Cost Competitiveness) ที่ประเทศนั้น ๆ ได้รับการเปิดเขตการค้าเสรี

ประการที่สาม นอกจากประเทศสมาชิกจะได้รับผลประโยชน์จากการผลิตเฉพาะด้านที่ชำนาญรวมถึงการประหยัดต่อขนาดแล้ว ประเทศสมาชิกในกลุ่มจะต้องประสบกับการแข่งขันทางการค้าที่สูงขึ้นด้วย ซึ่งจะเป็นเหตุให้ผู้ประกอบการต้องปรับตัวให้พร้อมกับการแข่งขันที่สูงขึ้นนั้น เช่น การพัฒนาทักษะแรงงาน การสร้างมูลค่าเพิ่มในตัวสินค้า (Value-Added) หรือการปรับปรุงคุณภาพการผลิตอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้สินค้าของตนเป็นที่ยอมรับในตลาดโลก และมีรายได้จากการส่งออกสินค้ามากขึ้น

ประการสุดท้าย เขตการค้าเสรีจะส่งผลที่แตกต่างกันต่อดุลการค้าของแต่ละประเทศ ขึ้นอยู่กับระดับภาษีศุลกากรที่ได้ทำการตกลงกันในกลุ่ม รวมถึงระดับภาษีที่เก็บกับประเทศนอกกลุ่ม โดยถ้าการปรับตัวลดลงของภาษีศุลกากรมีมาก ย่อมส่งผลมากต่อการเปลี่ยนแปลงของดุลการค้าของประเทศที่ทำการตกลงกันมากเช่นกัน (Markusen, et al., 1995)

โดยทั่วไปแล้ว การศึกษาในหมวดทฤษฎีเก่าโดยทั่วไปจะใช้สำหรับอธิบายถึงผลกระทบที่ประเทศสมาชิกในกลุ่มจะได้รับจากการเปิดเขตการค้าเสรี โดย **ผลกระทบประการแรก**เกิดจากการที่ “ปริมาณการค้าภายในกลุ่มที่เพิ่มขึ้น” (Trade Creation) จากการที่ระดับภาษีศุลกากรที่เก็บกับประเทศสมาชิกลดลง ในขณะที่ **ผลกระทบประการที่สอง** ที่อาจเกิดขึ้น ก็คือ “การบิดเบือนทางการค้า” (Trade Diversion) เมื่อการค้ากับประเทศนอกกลุ่มลดลงโดยมีการค้ากับประเทศในกลุ่มมาทดแทน และ**ผลกระทบประการสุดท้าย**มาจากการที่ราคาที่สูงออกและนำเข้าเปลี่ยนแปลงไปตาม “รูปแบบของการค้า” (Terms of Trade Effect) โดยถ้าราคาสินค้าที่นำเข้าจากประเทศสมาชิกอื่น ๆ ภายในกลุ่มถูกลดลงจากการลดลงของภาษีเมื่อเปรียบเทียบกับราคาที่ประเทศส่งสินค้าออก ประเทศที่นำเข้าก็จะได้รับประโยชน์จากรูปแบบการค้าที่เปลี่ยนแปลงไป โดยสามารถนำเข้าได้ในราคาที่ต่ำกว่าถ้าประเทศเลือกที่จะเป็นผู้ผลิตในสินค้าประเภทเดียวกัน แต่ในขณะเดียวกัน ประเทศสมาชิกอาจเสียผลประโยชน์จากรูปแบบการค้าได้ ถ้าราคานำเข้าที่ลดภาษีแล้วยังคงสูงกว่าราคาของประเทศนอกกลุ่มเปรียบเทียบกับราคาส่งออก ซึ่งการเสียผลประโยชน์ในกรณีของผลกระทบจากอัตราการค้านี้สามารถเกิดขึ้นได้จากการจัดตั้งเขตการค้าเสรีในรูปแบบที่ “มีขนาดเล็ก” (Small Union Model) และยังทำให้ประเทศสมาชิกนั้นเสียรายได้จากการจัดเก็บภาษีศุลกากรอีกด้วย

ดังนั้นจากการใช้ทฤษฎีแบบเก่าในการวิเคราะห์ถึงกลยุทธ์ของการเปิดเขตการค้าเสรีประเทศจึงควรคำนึงถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการที่มีการสร้างการค้า (Trade Creation) และผลประโยชน์ที่ได้รับจากการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการค้า (Term of Trade Gains) ในขณะเดียวกัน ประเทศควรที่จะหลีกเลี่ยงการจัดตั้งเขตการค้าเสรีที่ส่งผลกระทบต่อการแข่งขันทางการค้า (Trade Diversion)³ แต่อย่างไรก็ดี ในการที่จะวิเคราะห์ว่าประเทศสมาชิกจะได้รับประโยชน์มากกว่า (หรือน้อยกว่า) เสียประโยชน์จากผลกระทบดังกล่าวนี้ยังไม่สามารถอธิบายได้ทางทฤษฎี⁴

³ การเปิดเขตการค้าเสรีในระดับภูมิภาคโดยการใช้ทฤษฎีแบบเก่านี้อธิบายว่าเขตการค้าเสรีในระดับภูมิภาคที่จัดตั้งขึ้นอาจจะไม่ประสบผลสำเร็จถ้าประเทศสมาชิกในกลุ่มต้องประสบกับ “การเบี่ยงเบนทางการค้า” (Trade diversion) มาก ยกตัวอย่างดังกรณีของความล้มเหลวจากการจัดตั้งเขตการค้าเสรีในประเทศลาตินอเมริกาในช่วงปี 1960

⁴ มีทฤษฎีที่ใช้อธิบายข้อสรุปนี้ (หรือเรียกอีกชื่อว่า “ทฤษฎีที่ดีที่สุดอันดับสอง” (Second-Best Theory) ได้กล่าวว่า ประเทศสมาชิกอาจจะไม่ได้รับสวัสดิการที่สูงขึ้นจากการเปิดเขตการค้าเสรีก็ได้เนื่องจากประเทศเหล่านั้นไม่สามารถที่จะก้าวไปถึงจุด “ดุลยภาพสูงสุดของพาเรโต” (Pareto Optimum) ที่เป็นผลลัพธ์ที่ดีที่สุด (First best) ได้ ดังนั้นจากทฤษฎีดังกล่าวจึงไม่สามารถที่จะใช้สรุปได้ว่าประเทศสมาชิกจะได้รับประโยชน์หรือเสียผลประโยชน์จากการเปิดเขตการค้าเสรี แต่ผลกระทบดังกล่าวสามารถวิเคราะห์ได้จากการศึกษาวิเคราะห์เชิงประจักษ์ในแต่ละกรณีของเขตการค้าเสรี (Gandolfo, 1998, หน้า 193-195)

แต่ทว่าคำถามที่เกิดขึ้นตามมา ก็คือ การจัดตั้งเขตการค้าเสรีอย่างไรที่จะทำให้ประเทศสมาชิกได้รับผลประโยชน์จากการสร้างการค้านี้มากที่สุด (และเสียผลประโยชน์จากการเบี่ยงเบนการค้าน้อยที่สุด) ทฤษฎี H-O-S ได้ตอบคำถามตรงนี้ไว้ในระดับหนึ่งแล้วว่า การสร้างการค้าจะเกิดขึ้นเมื่อประเทศสมาชิกภายในกลุ่มมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่แตกต่างกัน และมีความชำนาญในการผลิตสินค้าที่แตกต่างกัน ซึ่งโดยทั่วไปแล้วประเทศที่พัฒนาแล้วจะเน้นผลิตสินค้าที่มีทุนเข้มข้น ในขณะที่ประเทศที่กำลังพัฒนาจะเน้นผลิตสินค้าที่มีลักษณะแรงงานเข้มข้น ซึ่งการเปิดเขตการค้าเสรีระหว่างประเทศพัฒนาและกำลังพัฒนา (North-South Trade Integration) จะส่งผลต่อการสร้างการค้าและการเพิ่มสวัสดิการของประชาชนในประเทศได้มากกว่ากรณีประเทศสมาชิกเป็นประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหมด (South-South Trade Integration) ซึ่งการเปิดเขตการค้าในลักษณะ North-South Trade นี้ยังส่งผลต่อการถ่ายทอดทางเทคโนโลยี (Technology transfer) จากประเทศที่พัฒนาแล้วมาสู่ประเทศภายในกลุ่มที่กำลังพัฒนาอีกด้วย ดังนั้นความหลากหลายของประเทศสมาชิก (Diversity of members) ยังเป็นปัจจัยสำคัญไม่เพียงแต่ในการสร้างการค้าต่อกัน แต่ยังลดต้นทุนจากการเบี่ยงเบนการค้าต่อกันอีกด้วย แต่อย่างไรก็ดีการรวมกลุ่มในลักษณะที่ประเทศสมาชิกเป็นประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหมด (South-South Trade Integration) อาจทำให้เกิดส่วนเบี่ยงเบนทางการค้าเกิดขึ้นได้มากกับประเทศสมาชิกเหล่านั้น⁵

ดังนั้นทฤษฎีสภาพศุลกากรในรูปแบบของ Viner-Meade สามารถนำมาใช้อธิบายถึงกลยุทธ์ที่แต่ละประเทศควรพิจารณาจากการเปิดเขตการค้าเสรีได้ โดยหลักการสำคัญที่ทำให้เกิดการสร้างการค้า หรือมีการเบี่ยงเบนการค้าน้อย คือ การที่ประเทศที่เป็นสมาชิกมีโครงสร้างทางเศรษฐกิจและความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบต่างจากประเทศที่รวมกลุ่มกันและอาจจะมีลักษณะเดียวกับกลุ่มประเทศอื่นที่เหลือที่ไม่ได้เป็นสมาชิก ซึ่งจะทำให้ประเทศที่รวมกันผลิตสินค้าตามความสามารถที่แท้จริง มีความชำนาญเฉพาะด้านตามความถนัด และมีสวัสดิการที่เพิ่มขึ้นจากการสร้างการค้าภายในกลุ่มและลดการการเบี่ยงเบนทางการค้า

นอกจากนี้ ขนาดของกลุ่มที่เจรจา ก็มีความสำคัญ โดยกลุ่มเศรษฐกิจใหญ่หรือมีสมาชิกมากจะให้ประโยชน์แก่สมาชิกมากกว่ากลุ่มเล็ก ซึ่งนอกจากขนาดแล้วการที่สมาชิกในกลุ่มมีความแตกต่างกันในระดับการพัฒนา การที่มีโครงสร้างเศรษฐกิจและทรัพยากรต่างกัน น่าจะทำให้การสร้างการค้าและการเบี่ยงเบนของการค้าเกิดขึ้นน้อยด้วยเช่นกัน งานวิจัยของ Schiff (1996) ยังอธิบายว่าประเทศสมาชิกจะได้รับประโยชน์จากการเปิดเขตการค้าเสรีจากระดับเขตการค้าเสรีที่มีขนาดใหญ่แต่มีจำนวนประเทศสมาชิกน้อย (Large block but small members) มากกว่า

⁵ Venables (2003) อธิบายว่าผลได้ผลเสียจากการรวมกลุ่มการค้าจะแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศสมาชิก โดยประเทศสมาชิกที่มีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบภายในกลุ่มเทียบกับประเทศอื่น ๆ นอกกลุ่ม (Rest of the World) มีแนวโน้มที่จะได้ประโยชน์จากการสร้างการค้ามากกว่า

เขตการค้าเสรีที่มีขนาดเล็กแต่มีจำนวนสมาชิกมาก (Small block but large members) โดยกลุ่มที่ใหญ่ยังมีลักษณะที่ได้เปรียบในด้านการดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศที่ต้องการใช้ตลาดหรือปัจจัยการผลิต หรือใช้การสร้างรายได้เปรียบด้านกลยุทธ์ของบริษัท ซึ่งกลุ่มใหญ่มีปัจจัยที่เหมาะสมกว่ากลุ่มเศรษฐกิจที่เล็ก

โดยสรุป จากการศึกษาในหมวดของทฤษฎีเก่า สามารถสรุปถึงกลยุทธ์และการจัดอันดับการเจรจาของการจัดตั้งเขตการค้าเสรีทวิภาคีของประเทศไทยได้ โดยการเจรจาเขตการค้าเสรีนั้นควรจะเป็นเขตการค้าที่ทำให้เกิดการสร้างการค้ามากที่สุด และทำให้เกิดการเบี่ยงเบนการค้าให้น้อยที่สุด ซึ่งผลลัพธ์ที่ได้จะเป็นการเพิ่มสวัสดิการของประชาชนในประเทศสมาชิกเอง ซึ่งการจัดอันดับความสำคัญของการเจรจาจึงควรให้ความสำคัญกับคู่เจรจาที่จะสร้างผลได้ให้กับประเทศมากที่สุดก่อน

อย่างไรก็ดี การใช้ทฤษฎีแบบเก่าในการอธิบายถึงผลกระทบจากการสร้างการค้าและการเบี่ยงเบนทางการค้านั้นจะเป็นที่นิยมในการใช้วิเคราะห์เขตการค้าเสรีทั่วไป แต่ก็ยังมีหลายฝ่ายกล่าวว่าทฤษฎีแบบเก่านี้ยังเป็นทฤษฎีที่อธิบายการรวมกลุ่ม “ที่ตื้นเขิน” เกินไป (Shallow Integration) เนื่องจากการวิเคราะห์ถึงผลกระทบในลักษณะที่คงที่ (Static Model) มากกว่าผลกระทบในลักษณะของพลวัต (Dynamic Model) นอกจากนี้ทฤษฎีแบบเก่ายังมีสมมติฐานที่ตลาดและลักษณะของสินค้า โดยตลาดในทฤษฎีถูกกำหนดให้เป็นตลาด “แข่งขันสมบูรณ์” (Perfectly Competitive Market) ซึ่งสินค้าที่ทำการค้าขายกันในตลาดนี้จะต้องมีลักษณะที่ “เหมือนกันทุกประการ” (Homogeneous Goods) ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การใช้ทฤษฎีแบบเก่านี้ยังไม่เพียงพอนักที่จะนำมาใช้กำหนดยุทธศาสตร์ในการเจรจารวมกลุ่มการค้า เนื่องจากยังขาดการปรับเปลี่ยนเพื่อตอบสนองต่อโลกแห่งความเป็นจริง ซึ่งข้อจำกัดดังกล่าวนี้ได้มีการศึกษาเพิ่มเติมในทฤษฎีการค้าแบบใหม่ (New Trade Theory) และการรวมกลุ่มในระดับภูมิภาคแบบใหม่ (New regionalism) ต่อไป

2.2 การศึกษาในหมวดทฤษฎีใหม่ (New Theory Approach)

ทฤษฎีการค้าแบบใหม่นี้ได้รับการศึกษาเพิ่มเติมจากทฤษฎีแบบเก่าซึ่งยังมีข้อจำกัด โดยเป็นการศึกษาผลกระทบของการจัดตั้งเขตการค้าเสรีในลักษณะของพลวัต (Dynamic Model) แทนที่จะเป็นในลักษณะของแบบจำลองคงที่ (Static Model) ดังเช่นทฤษฎีแบบเก่า เนื่องจากผลกระทบทางด้านสวัสดิการต่าง ๆ จำเป็นที่จะต้องใช้ระยะเวลาในการปรับตัว นอกจากนี้ ตลาดของสินค้าแต่ละประเภทน่าจะมีแนวโน้มที่จะเป็น “ตลาดที่มีการแข่งขันอย่างไม่สมบูรณ์” (Imperfectly competitive market) มากกว่า เนื่องจากอุตสาหกรรมที่มีการค้าขายระหว่างประเทศควรจะเป็นอุตสาหกรรมที่มีกำลังการผลิตและการประหยัดต่อขนาดมากในระดับหนึ่ง ดังนั้นสภาพตลาดที่มีการแข่งขันอย่างไม่สมบูรณ์จึงแสดงถึงการผลิตสินค้าที่มีลักษณะแตกต่างกัน (Differentiated

Goods) โดยทฤษฎีสามารถใช้ในการอธิบายถึงการรวมกลุ่มการค้าแบบใหม่ (New Regionalism) ได้มากกว่าทฤษฎีแบบเก่าและสามารถอธิบายผลกระทบของการเปิดเขตการค้าเสรีได้ในระดับที่ “ลึก” ยิ่งขึ้น (Deep Integration)

ทฤษฎีแบบใหม่นี้ได้พยายามที่จะอธิบายผลกระทบของการเปิดเขตการค้าเสรีในการที่จะตอบสนองต่อโลกของความเป็นจริงมากยิ่งขึ้น เช่น การพยายามที่จะเชื่อมโยงผลกระทบของการค้าระหว่างประเทศต่อการเพิ่มขึ้นของผลผลิต (Trade Productivity Link) ในรูปแบบของทฤษฎีการเจริญเติบโตแบบใหม่ (New Growth Theory) ตามหลักของวิชาเศรษฐศาสตร์มหภาคกระแสหลัก โดยทฤษฎีได้กล่าวว่า ผลผลิตที่ได้จากการเปิดเขตการค้าเสรีระหว่างประเทศสมาชิกนี้ได้รับผลประโยชน์จากการลงทุนทางตรงโดยเฉพาะจากประเทศที่พัฒนาแล้วมาสู่ประเทศสมาชิกที่กำลังพัฒนา ซึ่งการลงทุนทางตรงดังกล่าวได้ทำให้เกิดการถ่ายทอดทางเทคโนโลยี (Technology Transfer) และเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตของประเทศที่เป็นผู้รับเทคโนโลยีนั้น⁶ นอกจากนี้ ผลผลิตที่เพิ่มขึ้นยังมาจากการที่ระดับ “ความได้เปรียบจากความสามารถในการแข่งขัน” (Competitive Advantage) สูงขึ้นอีกด้วย ซึ่งความสามารถในการแข่งขันนี้ส่วนหนึ่งมาจากการที่ผู้ผลิตได้มีการ “เรียนรู้จากการกระทำ” (Learning by Doing) ด้วย แต่อย่างไรก็ดี ยังไม่มีการศึกษาในรูปแบบของทฤษฎีตายตัวว่า การเพิ่มขึ้นของการลงทุนทางตรงอันส่งผลได้เพิ่มขึ้นของผลผลิตนั้น จะสามารถทำให้ประเทศได้รับประโยชน์จากการเปิดเสรีการค้าจริงหรือไม่⁷

นอกจากการศึกษาถึงผลกระทบทางด้านผลผลิตที่เพิ่มขึ้นแล้ว ทฤษฎีเขตการค้าเสรีแบบใหม่ยังได้เชื่อมโยงถึงสถานะแข่งขันในตลาดที่มีลักษณะการแข่งขันแบบไม่สมบูรณ์ (Imperfect Competition) โดยวิเคราะห์ควบคู่ไปกับทฤษฎีองค์การอุตสาหกรรม (Industrial Organization Theory) โดยอธิบายถึงกรณีของโครงสร้างตลาดที่มีการแข่งขันแบบไม่สมบูรณ์เช่น “ตลาดกึ่งแข่งขันกึ่งผูกขาด” (Monopolistic Competition Market) และ “ตลาดผู้ขายน้อยราย” (Oligopoly Market)⁸ ซึ่งการศึกษาในส่วนนี้ได้อธิบายว่า ประเทศสมาชิกภายในกลุ่มสามารถสร้างการค้าระหว่างกันได้ถึงแม้ว่าสินค้าที่ค้าขายระหว่างกันจะเป็นสินค้าในหมวดอุตสาหกรรม

⁶ การที่ผลผลิตเพิ่มขึ้นจากการที่ประเทศเป็นผู้รับการถ่ายทอดทางเทคโนโลยีนั้นได้ใช้ทฤษฎีการเจริญเติบโต (Endogenous Growth Model) มาใช้ในการศึกษา

⁷ Schiff and Winters (2003) ได้อธิบายถึงการพัฒนาทางเศรษฐกิจจากการที่ประเทศเข้าเป็นสมาชิกในเขตการค้าเสรีว่าผลกระทบดังกล่าวยังคงขึ้นอยู่กับลักษณะของเขตการค้าเสรีที่จัดขึ้นและลักษณะของประเทศสมาชิกเอง นอกจากนี้ ในการศึกษาถึงผลผลิตที่จะได้รับจากการเปิดเขตการค้าเสรีควรศึกษาในแต่ละหมวดอุตสาหกรรมเนื่องจากในแต่ละภาคอุตสาหกรรมการผลิตนั้นมีเทคโนโลยีการผลิตและการใช้ปัจจัยการผลิตที่แตกต่างกัน

⁸ ศึกษาทฤษฎีการค้าระหว่างประเทศที่อธิบายสำหรับตลาดกึ่งแข่งขันกึ่งผูกขาดได้จาก Krugman (1979) และ Lancaster (1980) และสำหรับตลาดแข่งขันน้อยรายได้จาก Shaked and Sutton (1984), และ Eaton and Kierzkowsky (1984)

เดียวกัน (Intra-Industry Trade) เนื่องจากสินค้าในหมวดอุตสาหกรรมเดียวกันนี้อาจจะมีความแตกต่างในตัวของมันเอง (Differentiated products) โดยที่ความแตกต่างจะเป็นการสร้างความต้องการในการบริโภคที่ต่างกันไป ดังนั้นทฤษฎีเขตการค้าเสรีแบบใหม่ได้ศึกษาผลกระทบในแต่ละตลาดที่แตกต่างกันรวมถึงในแต่ละสินค้าที่แตกต่างกัน ซึ่งการเปิดเขตการค้าเสรีจะส่งผลต่อประเทศสมาชิกในมิติของการบริโภคสินค้าที่มี “ความหลากหลาย” มากยิ่งขึ้น (Gain from variety)⁹

ดังนั้นจากทฤษฎีการค้าแบบใหม่ว่าด้วยเรื่องตลาดแข่งขันแบบไม่สมบูรณ์และความแตกต่างของสินค้าได้ชี้ให้เห็นถึงผลกระทบสำหรับการเปิดเขตการค้าเสรีไว้ว่า หากประเทศต้องการจะได้ประโยชน์จากการเปิดเสรีทางการค้าและการลงทุน สาขาที่ตกลงเปิดเสรีในกลุ่มต้องมีความครอบคลุมมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ทั้งนี้หากสาขาที่อยู่ในความตกลงมีน้อย จะส่งผลทำให้การปกป้องผู้ผลิตจะยังมีอยู่ในระดับที่สูง โดยการดำเนินนโยบายการค้าเสรีต่อไปนั้นจะทำให้ยาก การเน้นผลิตสินค้าที่มีความหลากหลายยังเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการสร้างการค้าในลักษณะของ Intra-Industry Trade สูงขึ้นด้วย

แต่อย่างไรก็ดี การที่ประเทศสมาชิกจะได้ประโยชน์จากการจัดตั้งเขตการค้าเสรียังขึ้นอยู่กับความสามารถในการเจรจาต่อรอง ซึ่งการเจรจาต่อรองนี้เป็นกลยุทธ์ที่สำคัญมากที่สุดอย่างหนึ่ง Grossman and Helpman (1994) ได้อธิบายว่า การตัดสินใจเข้าร่วมเป็นสมาชิกในเขตการค้าเสรีในหลายประเทศไม่ได้คำนึงถึงผลได้หรือผลเสียของการเป็นประเทศสมาชิกมากนัก แต่เป็นเหตุผลทางการเมืองเสียมากกว่า (Median-Voter Theorem) จึงมีความเป็นไปได้ว่า การเปิดเขตการค้าเสรีในลักษณะนี้จะทำให้เกิดการเบี่ยงเบนทางการค้ามากกว่าการสร้างการค้า ซึ่งทฤษฎีของ Grossman-Helpman ได้สรุปว่าผู้ที่พยายามจะโน้มน้าวรัฐบาลส่วนมากจะเป็นผู้ที่ได้รับผลเสียจากการเปิดเสรีการค้ามากกว่าผู้ที่จะได้ผลประโยชน์ ดังนั้นการทำความเข้าใจทั้งในระดับภูมิภาควิทยาศาสตร์และระดับมหภาควิทยาศาสตร์ย่อมมีต้นทุนทั้งในการเจรจาและต้นทุนทางธุรกรรมจากการที่อัตราภาษีและระเบียบการค้ามีความซับซ้อนขึ้น นอกจากนี้ การโน้มน้าวจากผู้ที่เกี่ยวข้องผลประโยชน์ในกรณีดังกล่าวก็มีต้นทุนทางเศรษฐกิจที่สูงไม่แพ้กัน ดังนั้นเพื่อเป็นการลดต้นทุนดังกล่าวประเทศควรเจรจาในลักษณะที่จะส่งผลกระทบต่อผู้ที่ได้รับผลเสียน้อยที่สุด

นอกจากนี้ ทฤษฎีแบบใหม่ยังพยายามที่จะอธิบายถึงความซับซ้อนที่จะเกิดขึ้นจากการที่ประเทศมีการตกลงเขตการค้าเสรีมากกว่าหนึ่งกลุ่มขึ้นไป โดยการที่ประเทศใดประเทศหนึ่งมีการเปิดเขตการค้าเสรีกับประเทศต่าง ๆ มากจนเกินไป ในขณะที่ข้อตกลงในแต่ละเขตการค้ามีความแตกต่างกันมาก ปัญหาดังกล่าวนี้ได้ถูกเรียกว่าเป็นปัญหาของ Spaghetti Bowl หรือ

⁹ ซึ่งทฤษฎีดังกล่าวได้มีการอธิบายไว้ในงานวิจัยของ Krugman (1979) โดยงานวิจัยนี้ได้สร้างทฤษฎี Demand for Variety ขึ้น

Spaghetti Regionalism ซึ่งสามารถลดความซับซ้อนทางภาษีนี้นี้ได้จากการพยายามให้อัตราภาษีและความตกลงต่าง ๆ มีความคล้ายคลึงกันให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ (Freund, 2000)

ท้ายที่สุด ทฤษฎีการค้าแบบใหม่ได้อธิบายถึง “แหล่งที่ตั้ง” เป็นสำคัญ ซึ่ง “ทฤษฎีแหล่งที่ตั้ง” (Location Theory) นี้ได้ระบุว่า การผลิตควรที่จะตั้งอยู่ ณ ที่ซึ่งรายจ่ายขนส่งรวมอยู่ในระดับต่ำที่สุด (ไม่ว่าจะเป็นค่าขนส่งวัตถุดิบหรือค่าขนส่งสินค้าไปสู่ลูกค้า) ทฤษฎีแหล่งที่ตั้งดังกล่าวอธิบายว่าประเทศจะได้ประโยชน์จากการเปิดเขตการค้าเสรีกับประเทศในกลุ่มที่มีต้นทุนค่าขนส่งสินค้าต่อกันถูกเทียบกับอีกประเทศที่จะได้รับผลประโยชน์น้อยกว่าถ้าประเทศนั้นมีต้นทุนค่าขนส่งสูงกว่า ซึ่งโดยตามทฤษฎี ต้นทุนค่าขนส่งจะถูกกลืนเมื่อแหล่งที่ตั้งของประเทศอยู่ในภูมิภาคเดียวกันหรืออยู่อาณาบริเวณที่ใกล้เคียงกัน ซึ่งการรวมกลุ่มกับประเทศเหล่านี้จะมีแนวโน้มที่จะทำให้เกิดการสร้างการค้าสูงกว่า (Krugman, 1993) งานวิจัยเชิงประจักษ์ในการวิเคราะห์ผลกระทบของการเปิดเขตการค้าเสรีนี้ได้คำนึงถึง “ความห่างของระยะทาง” ระหว่างสองประเทศเป็นตัวแปรหลักอีกตัวแปรหนึ่ง โดยการวิเคราะห์ได้ใช้แบบจำลองแรงโน้มถ่วง (Gravity Model) เพื่อใช้ในการศึกษาถึงกรณีที่กำลังกล่าวมานี้

นอกจากนี้ ประเทศเล็กจำเป็นต้องแสวงหาการเป็นสมาชิกกลุ่มโดยต้องคำนึงถึงประเด็นของลักษณะของความสัมพันธ์แบบดุมล้อกับซี่ล้อ (Hub and Spoke) คือ ทุกชาติต้องการเป็น Hub แล้วต้องการให้ชาติสมาชิกเป็น Spokes เพราะประโยชน์ของการเป็น Hub คือ การที่ประเทศได้เป็นศูนย์กลาง ทำให้การลงทุนหรือการค้าไหลมาลงเพื่อที่จะได้กระจายสินค้าไปยัง Spokes ได้ตามข้อตกลงการค้าเสรีที่ทำไว้กับกลุ่มต่าง ๆ

จากการทบทวนทฤษฎีเกี่ยวกับการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจพบว่า ประเด็นสำคัญประการหนึ่งของการทำความตกลงที่จะเป็นประโยชน์ควรเลือกประเทศที่มีขนาดแตกต่างกันในการเจรจาทำความตกลงการค้าเสรี และพยายามพัฒนาระดับของความตกลงต่อไปเป็นสหภาพศุลกากร (Custom Union) Riezman (1999) ศึกษาการทำความตกลงการค้าทวิภาคีว่าจะเป็นการสนับสนุนให้เกิดการทำความตกลงในระดับพหุภาคีหรือไม่ และภายใต้เงื่อนไขสำคัญใดพบว่าการกำหนดไม่ให้มีการทำความตกลงการค้าเสรีทวิภาคีมีผลทำให้เกิดการกีดกันทางการค้าสูงขึ้น และสวัสดิการสังคมของโลกลดลง การศึกษาเชิงประจักษ์แสดงว่าผลกระทบต่อสวัสดิการสังคมของโลกในทางลบดังกล่าวจะมีขนาดใหญ่ อย่างไรก็ตาม การศึกษายังได้แสดงให้เห็นว่าการทำความตกลงการค้าทวิภาคีจะนำไปสู่การใช้มาตรการกีดกันทางการค้าที่สูงขึ้น ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาการค้าเสรีในวงกว้าง (Multilateral Agreement) ทั้งนี้จากการศึกษาของ Mcgee (2003) ได้สรุปว่า ผลได้จากความตกลงการค้าเสรีขึ้นอยู่กับ

- ถ้าประเทศหรือกลุ่มประเทศคู่เจรจามีขนาดแตกต่างกัน การทำความตกลงทวิภาคีจะสนับสนุนการพัฒนาการเปิดเสรีการค้าในวงกว้างขึ้น ซึ่งอาจจะมีผลกระทบในทางลบใน

ระยะสั้นกับประเทศคู่เจรจาบ้าง

- ถ้าประเทศหรือกลุ่มประเทศคู่เจรจามีขนาดใกล้เคียงกัน การทำความตกลงทวิภาคีจะขัดขวางการพัฒนาการเปิดการค้าเสรี แม้ว่าการศึกษาในเชิงประจักษ์จะชี้ว่าในกรณีนี้จะทำให้สวัสดิการสังคมของโลกลดลงน้อยกว่ากรณีการห้ามการทำความตกลงทวิภาคี
- การทำความตกลงการค้าเสรีทวิภาคี และไม่พัฒนาระดับความตกลงเป็นสหภาพศุลกากร จะเป็นการเพิ่มการกีดกันทางการค้า ไม่ใช่การลดการกีดกันทางการค้า
- สวัสดิการสังคมมีแนวโน้มจะเพิ่มสูงขึ้นเมื่อการทำความตกลงการค้าทำให้เกิดกลุ่มเศรษฐกิจที่มีความเป็นประชาธิปไตยเหมือนกัน
- การจัดตั้งเขตการค้าเสรีจะมีประโยชน์กับกลุ่มประเทศที่มีการค้าภายในอุตสาหกรรมเดียวกันสูง (Intra-Industry Trade) เป็นต้น

ตารางที่ 1 สรุปงานศึกษาผลได้จากการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจการค้า

Welfare arguments	Relevant variable	Predicted effect on PTA formation
Natural trading partner hypothesis-PTA more likely if countries already have significant bilateral trade	Bilateral trade	+
PTA more likely between countries of similar size	Log difference GDP	-
PTA more likely between a developed and a developing country	Log difference GDPPC	+
PTA more likely if both countries on same side of world median capital-labor ratio	Same K/L	+
PTA more likely between countries with similar per-capita income levels	Log difference GDPPC	-
PTA more likely between countries with significant intra-industry trade	Intra-industry trade	+
PTA more likely between countries with balance trade	Trade surplus	-
PTA more likely if both countries are democracies	Both democracies	+

Source: Magee (2003).

III. การจัดลำดับคู่เจรจาการเปิดเขตการค้าเสรีทวิภาคีของไทย

ทฤษฎีทางการค้าระหว่างประเทศข้างต้นสามารถนำมาใช้วิเคราะห์ถึงกลยุทธ์การเจรจารวมถึงการเลือกลำดับคู่เจรจาและหัวข้อที่จะเจรจาได้ดีในระดับหนึ่ง ในส่วนนี้จะทำการเปรียบเทียบระหว่างประเทศต่าง ๆ ที่ไทยได้ทำการตกลงหรืออยู่ในระหว่างการเจรจาเขตการค้าเสรีทั้งระดับพหุภาคีและระดับทวิภาคี โดยการเจรจาทางด้านพหุภาคีมักมีความซับซ้อนในการพิจารณา มากกว่าทางด้านทวิภาคีมาก ดังนั้นจากการวิเคราะห์จากทฤษฎีและการศึกษาเชิงประจักษ์ที่ได้ อธิบายข้างต้นไปแล้วนั้น ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูล “เบื้องต้น” สำหรับใช้ในการจัดอันดับคู่เจรจาดังนี้

- **จำนวนประชากร (Number of Populations):** โดยการเจรจากับประเทศที่มีจำนวนประชากรมาก แสดงถึงประโยชน์ที่ประเทศไทยน่าจะได้รับจากปริมาณความต้องการซื้อที่มีมากของสินค้าที่ส่งออกของประเทศ
- **GDP ต่อหัว (GDP per Capital):** เพื่อแสดงถึงระดับของการพัฒนาของประเทศ โดยจากที่ได้กล่าวมาแล้วทางทฤษฎี ประเทศไทยน่าจะได้ประโยชน์จากการเจรจากับประเทศที่มีระดับการพัฒนาสูงกว่า ซึ่งผลประโยชน์ที่ประเทศจะได้รับไม่เฉพาะมาจากการสร้างการค้าแต่เพียงอย่างเดียว แต่การเจรจากับประเทศที่มีระดับการพัฒนาเหนือกว่าจะทำให้ประเทศไทยได้ประโยชน์จากการได้รับเงินลงทุนทางตรงเพิ่มขึ้น รวมไปถึงประโยชน์จากการถ่ายทอดทางเทคโนโลยี
- **สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์จัดอันดับของ RCA (RCA Rank Correlation):** เป็นดัชนีที่ใช้วัดเปรียบเทียบโครงสร้างการค้าของสินค้าส่งออกเทียบกับโครงสร้างของประเทศไทย โดยถ้าค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์จัดอันดับของ RCA มีค่าสูง (เข้าใกล้ 1) และเป็นบวก แสดงว่าประเทศคู่เจรจานั้นกับประเทศไทยมีโครงสร้างการค้าและโครงสร้างการผลิตในสินค้าที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งการตัดสินใจรวมกลุ่มการค้ากับประเทศนั้นจะไม่สร้างการค้าให้แก่ประเทศไทยมากนักและยังอาจทำให้เกิดการเบี่ยงเบนทางการค้าอีกด้วย ในขณะที่ถ้าค่าดัชนีสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์จัดอันดับของ RCA มีค่าที่ติดลบมาก ๆ (เข้าใกล้ -1) จะแสดงถึงโครงสร้างการค้าของคู่เจรจาที่แตกต่างจากประเทศไทยมาก ซึ่งจะส่งผลให้ประเทศไทยได้ประโยชน์จากการเจรจาการเปิดเขตการค้าเสรีกับประเทศนั้นมากกว่า
- **สัดส่วนทุนต่อแรงงาน (Capital-Labor Ratio):** ทฤษฎีการค้าแบบเก่า (H-O-S Theorem) ได้อธิบายแล้วว่าประเทศที่มีสัดส่วนทุนต่อแรงงานที่แตกต่างจากประเทศไทยมากนั้น ประเทศไทยจะได้รับสวัสดิการที่เพิ่มขึ้น (Welfare Gains) จากการเจรจาการค้าระหว่างกันมากกว่า โดยประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศในหมวดของ Low-

Medium Income และมีสัดส่วนทุนต่อแรงงานต่ำจึงน่าจะได้รับประโยชน์จากการเจรจาการค้ากับประเทศที่มีสัดส่วนของทุนต่อแรงงานสูงกว่า

- **ระยะทางจากประเทศไทย (Distance from Thailand):** ทฤษฎีการตั้งถิ่นฐาน (Location Theory) และหลาย ๆ งานวิจัยที่ใช้แบบจำลอง Gravity Model ในการศึกษาให้คำตอบว่าประเทศไทยน่าจะได้ประโยชน์จากการค้าระหว่างประเทศที่มีระยะทางไม่ห่างจากประเทศไทยมาก เนื่องจากระยะทางโดยทั่วไปนอกจากจะสะท้อนถึงความใกล้ชิดในภูมิภาคของประเทศไทยกับประเทศเหล่านั้นแล้ว ยังพบว่าระยะทางยังสะท้อนถึงต้นทุนค่าขนส่ง (Transportation Cost) ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งของการได้เปรียบทางด้านต้นทุนเทียบกับประเทศคู่แข่งอื่น ๆ จากการเจรจาการเปิดเขตการค้าเสรี¹⁰
- **สัดส่วนการค้าเทียบกับการค้าทั้งหมดของไทย (Bilateral Trade Ratio):** โดยจากที่ Wonnacott and Lutz (1989) และ Krugman (1995) ศึกษาไว้แล้วว่า การเปิดเขตการค้าเสรีจะได้รับประโยชน์จากการสร้างการค้าถ้าประเทศทั้งสองมีสัดส่วนการค้าระหว่างกันที่สูง ทั้งนี้ประเทศไทยจะได้ประโยชน์จากเขตการค้าเสรีเพิ่มขึ้นเมื่อมีการเจรจากับประเทศที่มีสัดส่วนการค้ากับไทยสูงอยู่แล้ว เทียบกับบางประเทศที่ยังไม่มีสัดส่วนการค้ากับประเทศไทยมาก อาจจะไม่ได้รับประโยชน์จากการสร้างการค้ามากนัก รวมถึงอาจจะทำให้เกิดการเบี่ยงเบนการค้าแทนได้

จากการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลของตัวแปรดังกล่าวข้างต้นสำหรับปี 2002 สำหรับตัวแปรที่เก็บมาจาก World Bank และสำหรับปี 2001 สำหรับดัชนี RCA Rank Correlation ซึ่งการวิเคราะห์การจัดอันดับความสำคัญของการเจรจาที่ควรที่จะวิเคราะห์เฉพาะแต่ในระดับของทวิภาคีเท่านั้นเนื่องจากเกณฑ์การวิเคราะห์ในระดับพหุภาคีนั้นมีความซับซ้อนมากกว่าเพียงแค่ใช้ข้อมูลที่แสดงอยู่ นอกจากนี้ข้อมูลของบางประเทศในกลุ่ม ASEAN และ BIMST-EC เป็นข้อมูลที่ยังไม่ได้มีการเก็บหรือเผยแพร่มากนัก ดังเช่นประเทศพม่า ลาว บรูไน หรือกัมพูชา ดังนั้นในการเปรียบเทียบลำดับความสำคัญของการเจรจาจึงไม่สมควรที่จะนำการเจรจาของระดับพหุภาคีไปเปรียบเทียบทวิภาคี แต่อย่างไรก็ดี ยังมีหลายปัจจัยที่จำเป็นต้องพิจารณาถ้าจะต้องมีการเปรียบเทียบระหว่างการเจรจาในระดับพหุภาคีกับระดับพหุภาคีด้วยเช่นกัน เช่น ความแตกต่างของระดับของการพัฒนาของประเทศในกลุ่ม ระดับความร่วมมือของประเทศในกลุ่ม และสถานการณ์ของการเจรจา เป็นต้น

¹⁰ แต่อย่างไรก็ดี ระยะทางระหว่างประเทศอาจจะไม่ได้แสดงถึงระดับของต้นทุนค่าขนส่งสินค้าระหว่างประเทศไทยกับประเทศเหล่านั้นมากนัก เพราะนอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับประเภทของการขนส่ง (Mode of Transportation) และความถี่ของการขนส่ง (Frequency of Transportation) เป็นสำคัญอีกด้วย

ในแต่ละช่องของประเทศพหุภาคีที่พิจารณาได้แสดงถึงอันดับของค่าที่สำคัญที่ประเทศไทยน่าจะได้รับผลประโยชน์จากการเจรจาการค้ากับประเทศนั้น โดยอันดับที่ (1) หมายถึงว่าประเทศไทยน่าจะได้ประโยชน์จากการเจรจากับประเทศนั้นมากที่สุด ในขณะที่อันดับที่ (7) แสดงว่าประเทศไทยจะได้ประโยชน์จากการเจรจากับประเทศนั้นน้อยที่สุดขึ้นอยู่ในแต่ละตัวชี้วัด ดังนั้น ในการวิเคราะห์โดยภาพรวม ผู้วิจัยได้หาผลรวมของอันดับค่าที่สำคัญ โดยตั้งสมมติฐานว่าในแต่ละปัจจัยมีความสำคัญต่อผลได้และผลเสียแก่ประเทศไทย “เท่ากัน” โดยผลรวมของลำดับของ 6 ตัวแปรที่ได้แสดงไว้ในตารางข้างต้นแสดงว่าประเทศที่ได้ผลรวมของอันดับน้อยที่สุดน่าจะเป็นประโยชน์กับประเทศไทยในการเซ็นสัญญาเขตการค้าเสรีทวีภาคมาก โดยในทางกลับกัน ถ้าผลรวมของลำดับของทั้ง 6 ปัจจัยมีค่ามาก ย่อมแสดงว่าประเทศไทยจะได้รับประโยชน์จากการเปิดเขตการค้าเสรีทวีภาคน้อยกว่า¹¹ ดังนั้นจากการรวบรวมคะแนนพบว่าประเทศไทยน่าจะได้ประโยชน์จากการเปิดเขตการค้าเสรีทวีภาคกับประเทศต่าง ๆ เรียงตามลำดับ ดังนี้

อันดับที่ 1: ญี่ปุ่น

อันดับที่ 2: สหรัฐอเมริกา

อันดับที่ 3: ออสเตรเลีย

อันดับที่ 4: จีน

อันดับที่ 5: อินเดีย

อันดับที่ 6: นิวซีแลนด์

อันดับที่ 7:เปรู

¹¹ ผู้วิจัยยอมรับว่าการจัดอันดับการเจรจาในลักษณะนี้ค่อนข้างที่จะหยابเกินไปเนื่องจากแต่ละปัจจัยมักจะมีผลกระทบต่อผลได้ของการจัดอันดับการค้าที่ไม่เท่ากัน อย่างไรก็ตาม ในการศึกษาขั้นนี้ได้ตั้งสมมติฐานว่าปัจจัยดังกล่าวมีผลกระทบที่เท่ากัน

ตารางที่ 2 ตัวชี้วัดเพื่อวิเคราะห์ผลได้ของประเทศไทยในการจัดอันดับคู่เจรจาการค้าเสรี

กลุ่มประเทศ	จำนวนประชากร ^a	GDP ต่อหัว ^a	RCA Rank	ระยะทางจากประเทศไทย ^c	Capital-Labor Ratio ^d	สัดส่วนของมูลค่าการค้าของไทย ^e
หน่วย	ล้านคน	เหรียญสหรัฐ	ดัชนี	ไมล์	เหรียญสหรัฐ	เปอร์เซ็นต์
ทวีปเอเชีย						
ไทย	61.61	3000.40	-	-	1004.52	-
ญี่ปุ่น	127.15 (4)	45029.48 (1)	0.05 (3)	2884 (3)	23945.35 (1)	18.60 (1)
ออสเตรเลีย	19.66 (6)	24454.59 (3)	-0.15 (1)	3327 (4)	13168.95 (2)	2.36 (4)
อินเดีย	1048.64 (2)	493.27 (7)	0.37 (6)	1812 (1)	298.53 (7)	0.65 (5)
สหรัฐอเมริกา	288.37 (3)	31891.08 (2)	-0.09 (2)	15165 (6)	12469.58 (3)	14.77 (2)
เปรู	26.75 (5)	2379.55 (5)	0.21 (5)	18842 (7)	1106.11 (5)	0.04 (7)
นิวซีแลนด์	3.94 (7)	18947.33 (4)	0.06 (4)	4753 (5)	8411.46 (4)	0.30 (6)
จีน	1280.40 (1)	944.12 (6)	0.43 (7)	2048 (2)	645.32 (6)	6.35 (3)
พหุภาคี						
<i>ASIAN -5</i>	400.54	1459.17	0.28	1114	-	16.27
อินโดนีเซีย	211.72	1059.84	0.36	1444	339.73	2.43
มาเลเซีย	24.31	4806.44	0.25	747	3069.20	4.85
ฟิลิปปินส์	79.94	1208.98	0.48	1367	612.51	1.76
เวียดนาม	80.42	412.84	-	610	258.56	0.90
สิงคโปร์	4.16	27254.19	0.04	897	12547.48	6.33
<i>BIMST-EC-2</i>	154.65	457.85	0.38	1218	-	0.23
บังคลาเทศ	135.68	396.20	0.25	955	186.04	0.14
ศรีลังกา	18.97	898.82	0.50	1480	488.84	0.09

ที่มา: ^a World Development Indicator (World Bank),

^b คำนวณโดยผู้วิจัย ข้อมูลจาก PC-TAS 2002: United Nations,

^c บริษัทการบินไทย จำกัด (มหาชน),

^d คำนวณโดยผู้วิจัย ข้อมูลจาก World Bank,

^e กรมเจรจาการค้า กระทรวงพาณิชย์

นอกจากนี้ เมื่อเปรียบเทียบระหว่างการเจรจาในระดับพหุภาคี (ASEAN กับ BIMST-EC) พบว่าประเทศไทยน่าจะได้รับผลประโยชน์จาก ASEAN มากกว่า BIMST-EC ในทุก ๆ กรณี แต่อย่างไรก็ดี การเจรจา BIMST-EC ยังเป็นเพียงแคในระดับเบื้องต้นเท่านั้น เมื่อเทียบกับการระดับของการเจรจาที่ผ่านมาของ ASEAN

ดังนั้นการวิเคราะห์ดังกล่าวนี้สามารถนำมาใช้จัดอันดับและความสำคัญที่ประเทศไทย จำเป็นที่จะต้องพิจารณาในการเจรจากับแต่ละประเทศ แต่อย่างไรก็ดี ตัวแปรที่น่าสนใจอื่น ๆ อย่าง Intra-Industry Trade (IIT) Index การเมืองและการปกครองเปรียบเทียบ ระดับความสัมพันธ์ ระหว่างประเทศไทยกับประเทศคู่ค้า ศักยภาพและความสามารถในการแข่งขัน รวมถึงแหล่งที่ตั้ง ของประเทศนั้น ๆ ควรที่จะได้รับความสนใจเพิ่มเติมเพื่อนำมาวิเคราะห์ถึงบริบทดังกล่าว โดย ถึงแม้ว่าตัวแปรทั้ง 6 ตัวแปรจะแสดงว่าประเทศไทยอาจจะได้รับประโยชน์จากการเจรจา การค้าเสรีกับประเทศนั้นน้อย (ตัวอย่างเช่น เปรู) แต่ถ้าแหล่งที่ตั้งของประเทศนั้นมีสถานะที่จะ ส่งเสริมให้ประเทศนั้นเป็น Hub ในการส่งสินค้าต่อไปยังประเทศอื่น ๆ ในภูมิภาคได้ ปัจจัยถึง ความเป็นไปได้ที่จะเป็น Hub ดังกล่าวอาจจะมีความสำคัญมากกว่าปัจจัยอื่น ดังนั้นการวิเคราะห์ ถึงความสัมพันธ์ของประเทศคู่เจรจากับประเทศอื่น ๆ ในภูมิภาคที่ประเทศนั้น ๆ ตั้งอยู่ย่อมมีความ สำคัญในการที่จะกำหนดว่าประเทศนั้นจะมีความสามารถในการเป็น Hub ของภูมิภาคได้หรือไม่

IV. บทสรุป

รายงานฉบับนี้ศึกษาถึงความสำคัญของการจัดทำเขตการค้าเสรีในระดับทวิภาคี จากมุมมองเชิงผลประโยชน์โดยการวิเคราะห์ในเชิงของทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง โดยรายงาน ได้จำแนกกลุ่มทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเป็นสองกลุ่ม คือ 1) *ทฤษฎีแบบเก่า (Old Theory Approach)* และ 2) *ทฤษฎีแบบใหม่ (New Theory Approach)* เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ ถึงวิวัฒนาการของทฤษฎีดังกล่าวเพื่อจัดลำดับการเจรจาจัดตั้งเขตการค้าเสรีในระดับทวิภาคี ของไทยกับประเทศคู่เจรจา จากการศึกษาพบว่าประเทศไทยน่าจะได้ประโยชน์จากการเปิดเขต การค้าเสรีทวิภาคีกับประเทศต่าง ๆ เรียงตามลำดับดังนี้ 1) ญี่ปุ่น 2) สหรัฐอเมริกา 3) ออสเตรเลีย 4) จีน 5) อินเดีย 6) นิวซีแลนด์ และ 7) เปรู ทั้งนี้ การศึกษาได้ใช้ตัวแปรทางด้านเศรษฐกิจ มหภาค เช่น จำนวนประชากร รายได้ต่อหัว ความถี่ของการค้า ในการจัดลำดับความสำคัญ ในแต่ละคู่เจรจาดังกล่าว การจัดอันดับการเจรจาการเปิดเขตการค้าเสรีในระดับทวิภาคีมีความ สำคัญต่อการกำหนดยุทธศาสตร์การเจรจาของประเทศ โดยถ้าผู้เจรจาคำนึงถึงผลได้ของการจัดตั้ง เขตการค้าเสรีเป็นสำคัญ การเจรจาควรที่จะต้องมีการกำหนดระดับก่อนหลังที่ชัดเจนเพื่อที่จะ จัดสรรบุคลากรและทรัพยากรให้เกิดประสิทธิภาพที่สุด

เอกสารอ้างอิง

- Burfisher, M.E., Sherman, R., and Thierfelder, K. 2003. Regionalism: Old and New Theory and Practice, paper prepared for presentation to The International Agriculture Trade Research Consortium (IATRC) Conference, Italy: Capri.
- Eaton, J. and Kierzkowski H. 1984. Oligopolistic Competition, Product Variety and International Trade, in Kierzkowski, H. **Monopolistic Competition and International Trade**. Oxford University Press.
- Freund, C.E. 2000. Spaghetti Regionalism, International Finance Discussion Papers no. 680. U.S.: Board of Governors of the Federal Reserve System.
- Gandolfo, G. 1998. **International Trade Theory and Policy**. Berlin, Germany: Springer-Verlag.
- Grossman, G. and Helpman E. 1994. Protection for Sale. **The American Economic Review**, vol. 84, no. 4: 833-850.
- Krugman, P.R. 1979. Increasing Return, Monopolistic Competition, and International Trade. **Journal of International Economics**. no. 9: 469-479.
- Krugman, P.R. 1993. On the Relationship between Trade Theory and Location Theory. **Review of International Economics**, no. 1: 110-122.
- Lancaster, K. 1980. Intra-Industry Trade under Perfect Monopolistic Competition. **Journal of International Economic**, no. 10: 151-175.
- Magee, C. S. 2003. Endogenous Preferential Trade Agreements: An Empirical Analysis. **Contributions to Economic Analysis and Policy**, vol. 2, issue 1.
- Markusen, J.R., Melvin, J.R., Kaempfer, W.H., and Maskus, K.E. 1995. **International Trade Theory and Evidence**. New York: McGraw-Hill.
- Meade, J.E. 1955. **The Theory of Custom Union**. Amsterdam: North Holland.
- Panagariya, A. 2000. Preferential Trade Liberalization: The Traditional Theory and New Development. **Journal of Economic Literature**, vol. 38, no. 2: 287-331.
- Schiff, M. 1996. Small if Beautiful: Preferential Trade Agreements and the Impact of Country Size, Market Share, Efficiency, and Trade Policy. Policy Research Working Paper, no. 1668. Washington, D.C.: The World Bank.
- Schiff, M. and Winters L.A. 2003. **Regional Integration and Development**. Washington, D.C.: The World Bank.

- Shaked, A. and Sutton J. 1984. Natural Oligopolies and International Trade, in Kierzkowski, H., **Monopolistic Competition and International Trade**, Oxford University Press.
- Venables, A.J. 2003. Winners and Losers from Regional Integration Agreements, **The Economic Journal**, vol. 113, no. 490: 747-761.
- Viner, J. 1950. **The Custom Union Issue**. New York: Carnegie Endowment for International Peace.